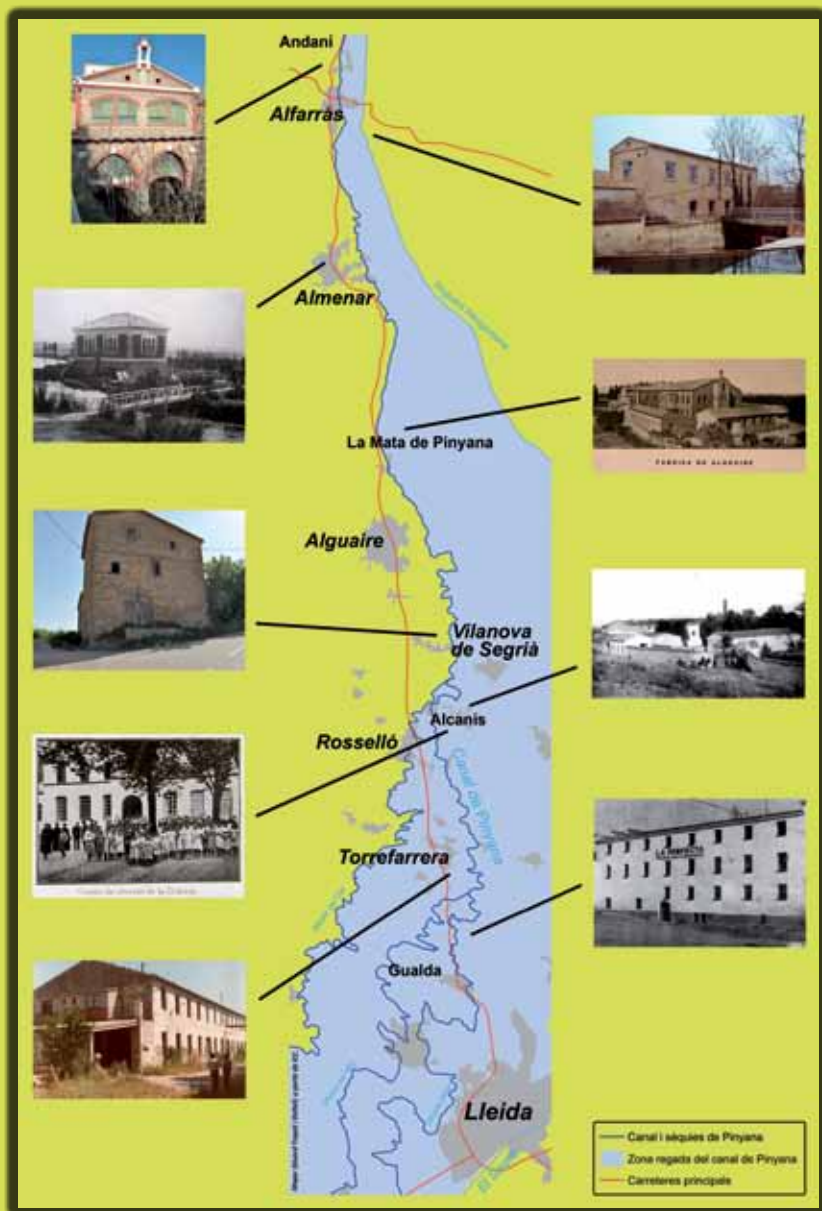

Seminari sobre Industrialització Contemporània al Segrià Nord

Joan Català Codina, Ramon Dalfó Revuelto, Roser Llovet Espachs i Norma Soldevila Hortet

Coordinació
Josep Fornas Bardají

Pagesia, Indústria i Món Rural
VIII Congrés sobre Sistemes Agraris, Organització Social i Poder Local

ALGUAIRE (Segrià), del 19 al 21 de setembre de 2013

Edita: **Patronat Josep Lladonosa i Pujol**
Composició i impressió: **ALFAGRAF** - Tel. 973 76 03 41
Dipòsit Legal: L-1.203-2013

INDÚSTRIA I MÓN RURAL AL SEGRIÀ NORD

L'interès pel coneixement de les colònies industrials i fàbriques construïdes des de finals del segle XIX, per aprofitar l'impuls dels salts d'aigua de la séquia de Pinyana, ha crescut sensiblement. Segurament que la fàbrica pionera fou la de la Mata de Pinyana, coneguda com la colònia *Serra y Compañía*, d'Alguaire, que ja funcionava l'any 1877, segons J. Pleyan de Porta, però fins 1890 no comptaria amb l'equipament complert. Li seguiria en antiguitat la paperera La Leridana, de Pere Aliet, a Rosselló, que data de 1886, i la colònia tèxtil d'Alcanís, propietat de *Coma y Compañía*, també a Rosselló, ja de l'any 1892. Les dues fàbriques d'Alfarràs, la Viladés i la Casals, aquesta darrera al barri d'Andaní, que foren impulsades pel marquès d'Alfarràs, en Joan Desvalls i de Llupià, daten de 1894 i 1897, respectivament. Totes elles tenien en comú que reaprofitaven unes instal·lacions anteriors dedicades a la transformació dels productes del país que venia des de l'edat mitjana.

La resposta a la implantació de les fàbriques prop dels cursos d'aigua, la trobem en la cerca d'una alternativa per part de la indústria catalana predominant, la tèxtil del cotó, per l'elevat preu del carbó com a energia, el qual seria substituït per la força de l'aigua, tal com ja es feia en les conques del riu Llobregat i Ter. Posteriorment, entrats al segle XX amb els canvis assolits arran de l'anomenada segona revolució industrial, s'hi incorporaria l'ús de l'electricitat, sovint generada en les mateixes factories, i del motor d'explosió.

Sensibilitzats en la importància d'aquest bagatge cultural del propi entorn, el Seminari sobre Industrialització Contemporània al Segrià Nord, d'aquest VIII Congrés sobre Sistemes Agraris, Organització Social i Poder Local, dedicat a Pagesia, Indústria i Món Rural, ens hem proposat aplegar en l'Exposició i en el Catàleg imprès, un centenar d'il·lustracions representatives de la trajectòria d'aquestes i altres d'indústries menors del Segrià nord, perquè siguin recordades com a patrimoni col·lectiu d'una etapa històrica caracteritzada per l'esforç i la superació.

Les imatges les hem agrupat en quatre apartats temàtics per fer més entenedora aquesta mostra.

A) La preindústria i els sistemes tradicionals de transformació.

Aplega els antics artefactes i construccions locals basats en la pràctica popular, de vegades només en l'ús de l'aigua, com els molins, sínies, pous de gel o teuleries..., juntament amb plànols i projectes de captacions d'aigua a la séquia de Pinyana i a la Noguera Ribagorçana. Aquests precedents van permetre les primeres infraestructures preindustrials i la seva ampliació durant els segles XIX i XX.

B) L'Arquitectura de les fàbriques i de les indústries comarcals.

Hi trobem una selecció d'imatges variades tant de l'exterior com de l'interior dels edificis. Aquells que podem contemplar de forma panoràmica, ja ens indiquen que estan pensats en l'efectivitat del treball en sèrie, com passa en la Colònia d'Alguaire, amb les àmplies naus plenes d'embarrats i màquines, o en els finestrals de quarterons amb vidres, orientats per aconseguir la màxima il·luminació natural. En quant a l'estructura de les colònies, cal dir que desenvoluparen a la vegada una finalitat de caire social, com una mena de barri petit, amb casetes per a les famílies treballadores, l'escola, l'església, la casa d'acollida, la residència per al director, l'economat, etc. De la fàbrica d'Alguaire en resten encara parts tan representatives com la xemeneia i el dipòsit d'aigua. Tot i això, no es deixava de banda el detallisme i el bon gust en edificis com la fàbrica Casals d'Andaní (construïda entre el 26 de juliol de 1896 i el 4 de març de 1897), a Alfarràs, i la colònia d'Alcanís, a Rosselló, on a més d'elements arquitectònics propis de l'estil modernista i època industrial, s'hi contempla una abundant arbreda. Les petites fàbriques locals i comarcals marquen igualment el seu estil propi, com la fàbrica de begudes carbòniques de M. Llorens i la Central Hidroelèctrica, les dues d'Almenar, i les farineres lleidatanes la Perfecta i de Gualda, que eren de les poques que funcionaven amb capital autòcton.

C) La Tecnologia emprada en la producció, els sistemes energètics, els transports i els serveis.

Agrupa fotografies de temàtica relacionada amb l'evolució tècnica de les fàbriques. Els salts d'aigua, amb les turbines marca Fontaine, d'Al-

farràs, o les Eicher Wys, d'Alguaire, o la imatge del volant per moure els embarrats. Les fàbriques de riu (o de séquia, en el nostre cas) van anar incorporant fonts energètiques complementàries, com l'electricitat, obtinguda a través de les dinamos i els alternadors a l'estil del que observem a la Colònia d'Alguaire, o la del motor d'explosió Junkers, d'Alcanís de Rosselló. Paral·lelament al sistema d'impuls, calia proveir de l'adequada maquinària per a la producció, i en determinats moments actualitzar els manuals, les contínues, les cardes o les metxeres, per no deixar de ser competitius davant d'una rivalitat estrangera cada vegada més patent. Tot aquest progrés tècnic relacionat amb els coneixements dels electricistes, manyans, químics o enginyers, que es movien a l'entorn de les fàbriques, s'expandia ràpidament per les localitats circumdants, doncs, s'establien pel seu compte o assessoraven altres en les novetats. Coneixem els exemples del químic M. Llorens que s'instal·là primer a Alguaire i després a Almenar, i del senyor Callicó, a Alguaire, per mencionar alguns casos. Igualment succeïa en l'àmbit de les varietats de fil i del teixit, amb les modistes i broadores, fruit dels coneixements adquirits a la fàbrica. El pas de les moles de pedra a la lleixivadora (de l'any 1894) de l'empresa Alier de Rosselló, n'és un exemple primerenc d'aplicació de nous avenços fora del ram del tèxtil, però tenim fotografies de la fabricació de gel artificial i de begudes gasoses a les poblacions, i de la fàbrica de lleixiu El Lorito, a Torrefarrera, ja els anys 1960, després d'una experiència anterior al Molinot de Vilanova de Segrià. No podem oblidar els sistemes de transport de passatgers i mercaderies, com la de l'automòbil "minibús" Chevrolet d'Antoni Barbé, d'Almenar, que traslladava les "fabricanes" a Alfarràs i a Alguaire, o el Pegaso Comet que trobem en plena descàrrega a la paperera de Rosselló. En conjunt són exemples típics de la incorporació de les novetats tecnològiques a l'escada del temps.

D) Els actes socials i festius, la publicitat, les solidaritats, els empresaris i persones conegudes.

En el darrer apartat s'han reflectit les escenes vinculades amb la vida quotidiana entre les famílies treballadores, i la de les persones que havien de prendre decisions sobre elles. És l'espai on els adults comparteixen l'oci, actes culturals i rituals de pas, i els menuts, l'escola i els jocs al carrer. L'actitud de l'empresariat era afavorir aquestes activitats, i tenim constància de la promoció de grups de teatre dins de la colònia o d'equips esportius. Però els empresaris també saben utilitzar

els mitjans de publicitat al seu abast per divulgar el seu producte, com els casos de L. Casals, d'Alfarràs i *L. Mata y Pons* d'Alguaire, en una publicació de l'any 1926. Cal dir que les relacions propietaris-obrers no sempre passaren per moments feliços, sobretot en conjuntures de reivindicació, com els dels últims moments de la fàbrica Casals d'Alfarràs en el seu tancament el 2005. D'aquests empresaris de la indústria catalana que també tenien fàbriques a les conques del Llobregat i Ter, hem obtingut fotografies de Joaquim Desvalls Sarriera, Marquès d'Alfarràs, de Jaume Serra Vehil (propietari de *Serra y Compañía*), de *L. Mata y Pons* per Alguaire (va comprar la colònia als *Serra y Compañía*), de Pere Alier i Josep M. Marcet per Rosselló, i del cas paradigmàtic del financer anglès resident i casat a Rosselló, Benjamí Twose Finch i de la seva esposa, Maria Fontanet Gomà. Twose, portà una intensa activitat empresarial, bancària i associativa a la comarca, al Sindicat de fabricants, Junta de Sequiatge, Cambra de Comerç o Banc de Catalunya. Es va anticipar al Marquès d'Alfarràs per construir les fàbriques a Alfarràs sense resultat positiu, i va invertir en petites fàbriques d'àmbit comarcal.

Tant de bo que aquesta Exposició dedicada a la Indústria i Món Rural al Segrià nord, pugui contemplar-se per les viles de la comarca, contribueixi a sensibilitzar encara més vers aquest patrimoni del passat recent, i permeti ampliar aportacions ja publicades, com la del llibre de Joan Català, sobre la colònia d'Alcanís de Rosselló, l'article de Joan Monyarch i el treball inèdit de Vicent Lladonosa sobre la colònia de la Mata de Pinyana d'Alguaire, o les comunicacions en aquest congrés de Ramon Dalfó sobre les fàbriques d'Andaní i Alfarràs o de la recuperació del patrimoni arqueològic industrial, que proposa Eduard Antorn sobre la colònia de la Mata de Pinyana.

Finalment, vull agrair al Patronat Josep Lladonosa i Pujol, d'Alguaire, la publicació d'aquest Catàleg, i a totes les persones i institucions que han prestat la seva col·laboració informativa i de cessió d'imatges, però molt especialment als companys i companyes del Seminari sobre Industrialització Contemporània al Segrià Nord, sense la col·laboració dels quals no hagués estat possible aquesta Exposició.

Josep Forns Bardají

A) LA PREINDÚSTRIA I ELS SISTEMES TRADICIONALS DE TRANSFORMACIÓ

Molins de farina
i oli i casa
del Marquès
d'Alfarràs,
l'any 1935

Sínia a la séquia del Cap (Pinyana),
a Alcanís de Rosselló, els anys 1980

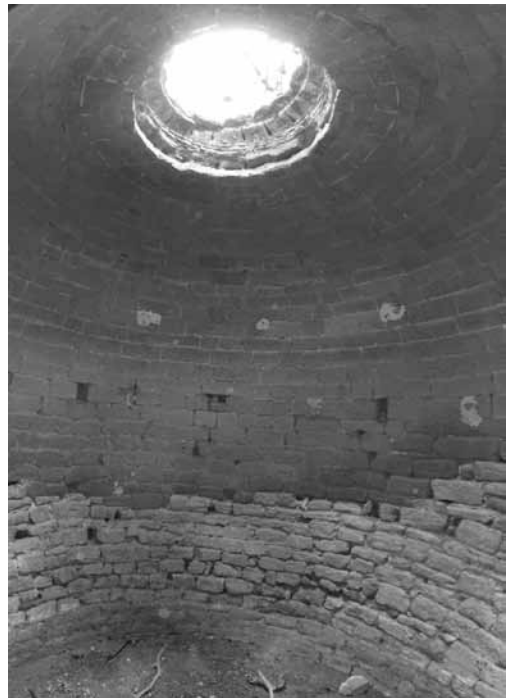
Antic molí fariner d'Almenar, construït al segle XVI,
mogut per l'impuls de la séquia de Pinyana

Sínia d'irrigació en l'antiga torre de la Teuleria, a Almenar, desapareguda a principis de la dècada de 1940

Vista exterior del Pou de gel d'Alguaire, ubicat a l'actual carrer del Pou

Part interior del Pou de gel d'Almenar, segurament construït al segle XVII, que permetia mantenir peces de gel durant l'estiu

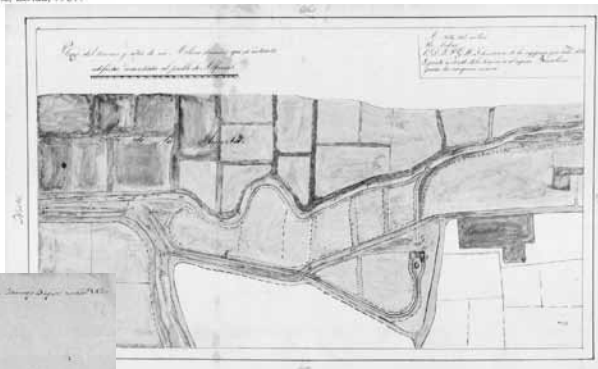
Antigues moles per obtenir pasta per fabricar paper, a l'empresa Alier, de Rosselló

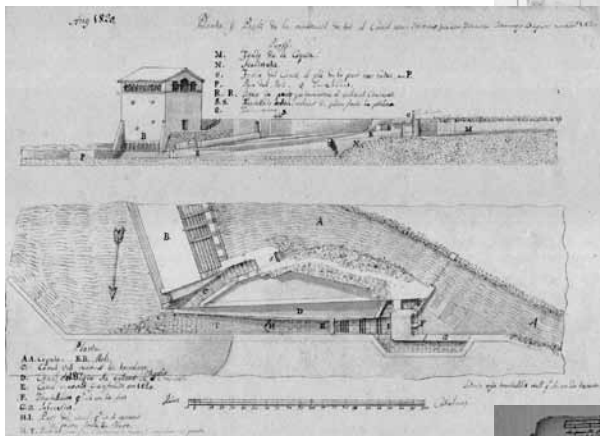
Antics rentadors de la plaça Francesc Macià d' Alfarràs, l'any 1907

Plaza y acequia de Alfarràs. Prácticas del Regimiento de Infantería Luchana, nº 28. Anónimo, Lérida, 1907.
Gelatina sobre papel barnizado. 8,5 X 12 cm. Nº Inv.: I-393

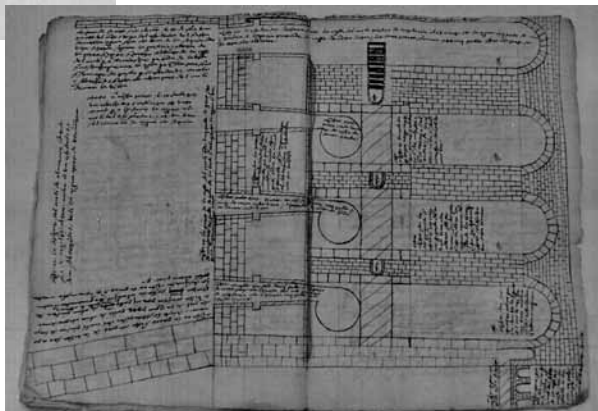
Plànol per a la construcció d'un molí
fariner entre Andaní i Alfarràs, vers 1885

Plànol de reforma del Canal de Pinyana
vora el molí fariner d' Alfarràs, l'any 1820

El molí de Regolf d'Almenar, segons el
plànol per la seva construcció l'any 1543

B) L'ARQUITECTURA DE LES FÀBRQUES I DE LES INDÚSTRIES COMARCALS

Panoràmica de la colònia industrial i fàbrica de filats
Mata y Pons, d'Alguaire, l'any 1924

Aspecte posterior de la colònia de la Mata de
Pinyana, d'Alguaire, amb el canal i l'entrada
d'aigua, la xemeneia i el dipòsit de la fàbrica

Fàbrica de paper de Rosselló, amb el seu fundador,
Pere Alíer Vidal muntat a cavall, davant l'edifici

Salt d'aigua de la "fàbrica de dalt", Filatures
Casals d'Andaní (Alfarràs), construïda pel
marquès d'Alfarràs

Vista exterior de la fàbrica de paper per embalatges
"La Leridana", a Rosselló, de l'any 1924

Detall del 1897, l'any de la finalització de les obres de la "fàbrica de dalt", després Filatures Casals d'Andaní (Alfarràs)

Façana Nord-Est de Filatures Viladés d'Alfarràs, l'any 2013

Entrada a Filatures Casals d'Andaní (Alfarràs), l'any 2013

Sala interior de les cardes de la fàbrica *Mata y Pons d'Alguairre*

Taller de la "fàbrica de baix", Filatures Viladés d'Alfarràs, l'any 2012

Sala interior dels telers de la fàbrica *Mata y Pons d'Alguairre*

Taller de recanvis de la fàbrica
Mata y Pons d'Alguaire

Sala interior on hi havia el retort (on es doblava el fil)
de la fàbrica *Mata y Pons d'Alguaire*

Sala interior de batants antics de la fàbrica
Mata y Pons d'Alguaire

Les Casetes de la Colònia de la fàbrica Casals d'Andaní
(Alfarràs), els habitatges dels treballadors

Vista posterior de la fàbrica *Mata y Pons d'Alguaire*

Sala interior per l'emmagatzematge de la roba i el fil
de la fàbrica *Mata y Pons d'Alguaire*

Casetes de la ENHER d'Alfarràs construïdes el 1954 per allotjar treballadors del Pantà de Santa Anna (Castellonroi)

Panoràmica des de l'interior de la fàbrica a la casa dels encarregats de la fàbrica *Mata y Pons* d'Alguaire

Habitatges destinats als treballadors de la fàbrica

Vista exterior de la fàbrica *Mata y Pons* d'Alguaire

Església de Sant Pere de la Mata de Pinyana

Xemeneia, dipòsit i entrada d'aigua de la segla a la fàbrica *Mata y Pons* d'Alguaire

Porta principal al recinte de la fàbrica
Mata y Pons d'Alguaire

Façana principal de la fàbrica *Mata y Pons d'Alguaire*

Vista general dels anys 90 de la fàbrica
Mata y Pons d'Alguaire

Façana nord de Filatures Casals d'Andaní (Alfarràs),
l'any 1966

Vista exterior de la fàbrica *Mata y Pons d'Alguaire*

Filatures Casals d'Andaní (Alfarràs),
després de l'incendi, l'any 1944

Entrada al salt d'aigua de Filatures Casals
d'Andaní (Alfarràs), l'any 2013

El Molinot, a Vilanova de Segrià. Edifici medieval, dels
hospitalers, que en èpoques anteriors ha estat fàbrica
de llum i de lleixiu, entre altres

Dones treballadores davant de la colònia textil
d'Alcanís (Rosselló), l'any 1926

La farinera de Gualda, al terme de Lleida, que té
els orígens en un molí del segle XVIII

Antic complex fabril i de molins de Rosselló,
amb el canal de Pinyana com a força motriu,
els anys 1920

La farinera la Perfecta, també al terme de Lleida, però molt a prop del de Torrefarrera. Les dues fàbriques han assortit de farina molts dels forns de la comarca

Edifici construït al desaparèixer la *Sociedad Eléctrica de Lérida*, de Torrefarrera, que assortí per primera vegada de corrent elèctric la Ciutat, l'any 1895

Central hidroelèctrica d'Almenar, inaugurada l'any 1928

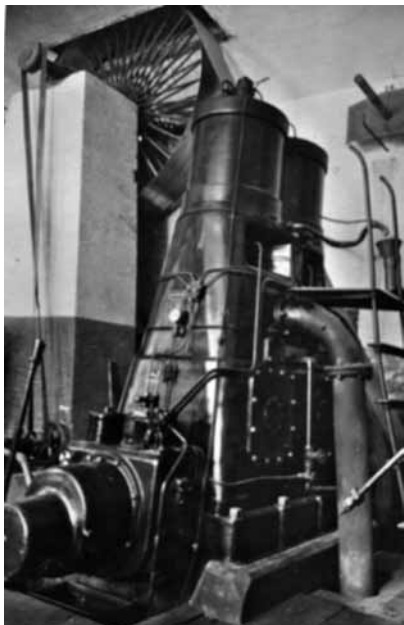

Indret de la séquia de Pinyana, al terme de Torrefarrera, on hi havia la fàbrica de lleixiu "El Lorito", que va tenir forta implantació els anys 1960

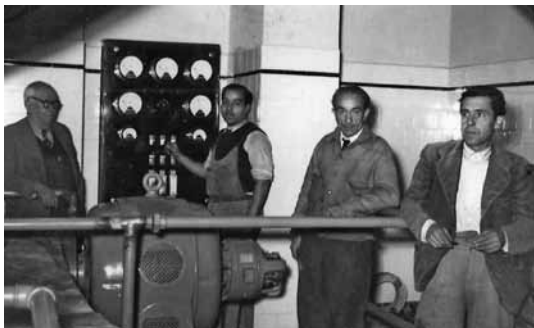

Façana de l'antiga fàbrica de begudes carbòniques Miguel Llorens, d'Almenar, en la dècada de 1940

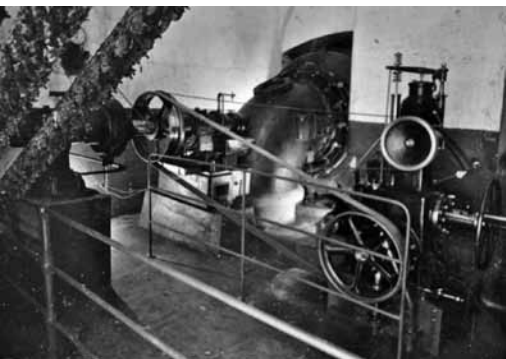
C) *LA TECNOLOGIA EMPRADA EN LA PRODUCCIÓN, ELS SISTEMES ENERGÈTICS, ELS TRANSPORTS I ELS SERVEIS*

Motor Junker de la fàbrica Tèxtil Martí,
Llopart y Trenchs SA, d'Alcanís de Rosselló,
els anys 1940

Els senyors Joan Nogué i Carrillo, amb dos muntadors, al
costat de l'alternador de la turbina de *Industrias Mixtas*,
d'Alcanís

Turbina de la fàbrica Tèxtil Martí, Llopart y Trenchs, SA,
d'Alcanís de Rosselló, els anys 1940

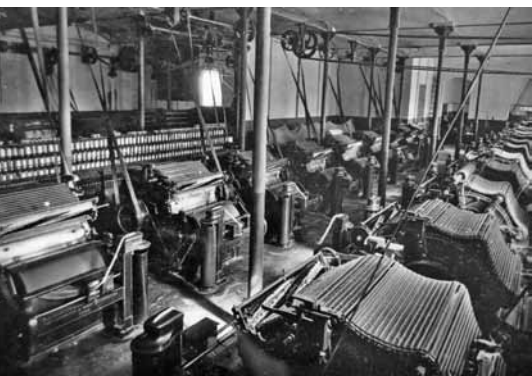
Volant dels embarrats de la turbina de la fàbrica
Mata y Pons d'Alguaire

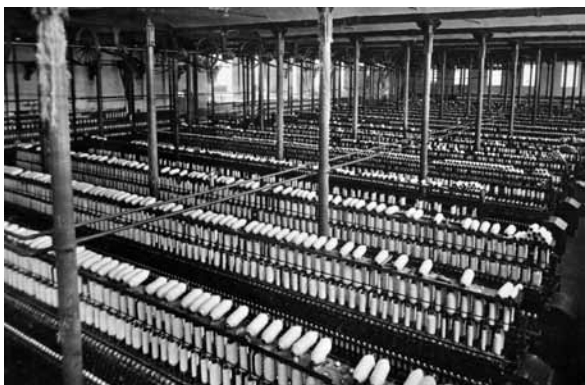
Lleixivadora horitzontal de la primitiva fàbrica de paper Alier, de Rosselló, de l'any 1893

Sala dels alternadors de la fàbrica Mata y Pons d'Alguaire

Cardes de la fàbrica *Textil Martí, Llopart y Trenchs SA*, d'Alcanís de Rosselló, els anys 1940

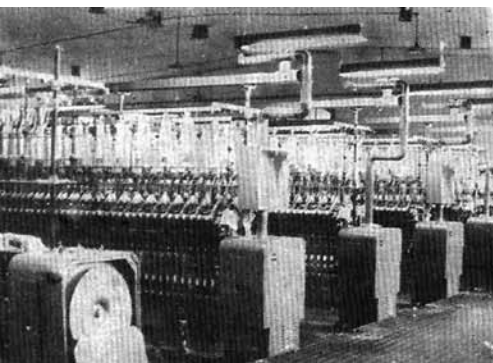
Contínues de la fàbrica *Textil Martí, Llopart y Trenchs SA*, d'Alcanís, els anys 1940

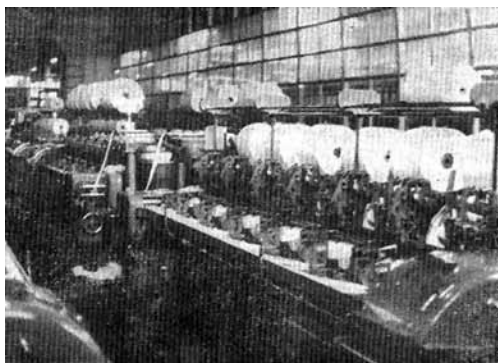
Metxeres de la fàbrica *Textil Martí, Llopart y Trenchs, SA*, els anys 1940

Operària filadora de les màquines contínues de la *Textil Martí, Llopart y Trenchs, SA*, d'Alcanís, l'any 1965

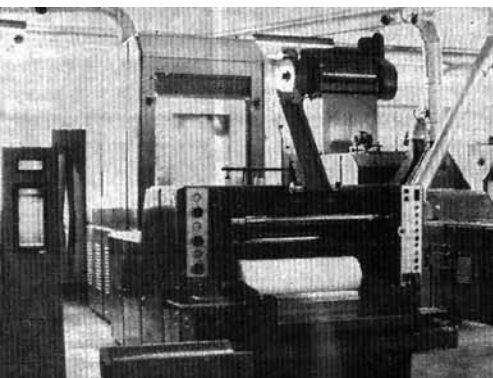

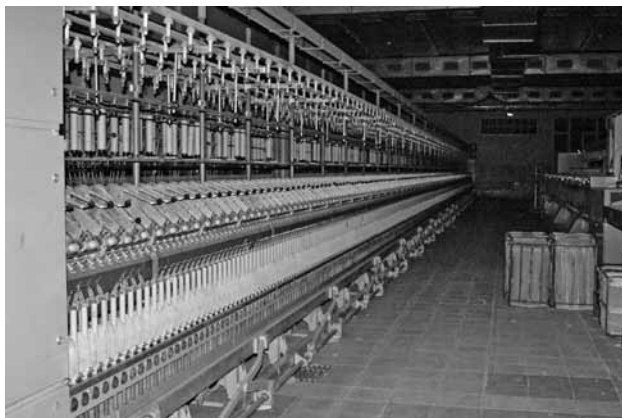
Màquines per a la producció de fil de la colònia industrial la Mata de Pinyana, d'Alguaire, l'any 1970

Fotografia en perspectiva d'una de les sales de Filatures Viladés d'Alfarràs, l'any 1970

Equipaments de la secció de teixit de la fàbrica *Mata y Pons*, de la Mata de Pinyana, l'any 1970

Màquines contínues després del tancament de la "fàbrica de dalt" d'Andaní (Alfarràs), l'any 2005

Rolls de fil recent acabats en la cadena de Filatures Viladés d'Alfarràs, l'any 1970

Filatures Casals d'Andaní (Alfarràs)
en una perspectiva interior de les màquines
de producció de fil, l'any 1970

Interior d'una de les cadenes de producció de l'empresa
Gossypium, de la colònia d'Alcanís els anys 1980

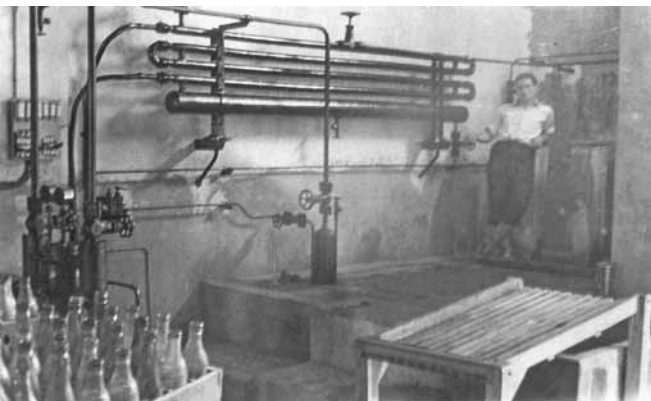
Caixes de la producció de Filatures Casals
d'Andaní (Alfarràs) destinades a la
distribució exterior, l'any 1970

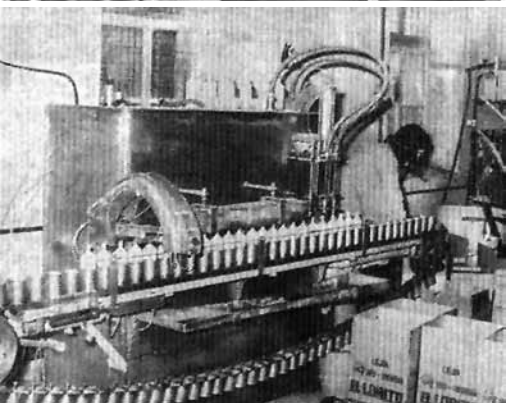
Una de les cadenes de producció de *Gossypium* a Alcanís
de Rosselló, dotada d'una tecnologia puntera en el moment,
després d'una reestructuració
a principis dels anys 1980

Les metxeres de la fàbrica de fils i teixits
Gossypium, d'Alcanís de Rosselló, els
anys 1980

Estructura del circuit de tubs i aparells complementaris emprada en la producció de gel industrial per l'empresa *Carbónicas M. Llorens*, d'Almenar, de l'any 1958

Ampolles destinades al mercat de la fàbrica *Lejía El Lorito*, elaborada per Industrial Electroquímica, que l'any 1970 tenia la seva fàbrica a Torrefarrera.

Al costat hi hagué la fàbrica d'electricitat *Sociedad Eléctrica de Lérida*, des de l'any 1893

Automòbil marca Chevrolet, propietat d'Antoni Barbé Cucó (Ton del Jordi), dedicat al transport de viatgers en general i de *fabricanes*, entre Almenar i les fàbriques d'Alfarràs i d'Alguaire, entorn dels anys 1930

El camió ha estat el mitjà de transport tradicional de matèries primeres i de distribució de la producció de les fàbriques. La present imatge correspon a un moment de descàrrega d'un Pegaso Comet, a la paperera Alíer SA, de Rosselló, els anys 1970

D) *ELS ACTES SOCIALS I FESTIUS, LA PUBLICITAT, LES SOLIDARITATS, ELS EMPRESARIS I PERSONES CONEGUDES*

Treballadors i treballadores de la fàbrica de paper
La Leridana, més tard *Alier SA*,
als inicis del segle XX

Excursió dels treballadors de *Industrias Mixtas SA*,
d'Alcanís de Rosselló, a Montserrat, els anys 1920

Grup de treballadors de Filatures Casals
d'Andaní (Alfarràs)

Treballadores d'Alguaire de la fàbrica de *Industrias Mixtas SA*,
d'Alcanís de Rosselló, els anys 1920

Noies d'Alcanís de Rosselló, en la cruïlla amb la carretera N-230, els anys 1960

Treballadores de la fàbrica *Mata y Pons* d'Alguaire a l'entrada de La Mata de Pinyana, vers els anys 70

Noies d'Alguaire brodat amb el teler, davant de la fàbrica *Mata y Pons*

El senyor Jaume Serra Vehil (1849-1904), primer gerent i propietari de *J. Serra y Compañía*, d'Alguaire

El senyor Joaquim Desvalls Sarriera, Marquès d'Alfarràs, pare de Joan Desvalls i Amat fundador de les fàbriques d'Alfarràs que ostentà el mateix títol, vers l'any 1884

El senyor Pere Aliet Vidal (1833-1911), comerciant i industrial barceloní, comprador de la fàbrica de paper de Rosselló als fills de Paulí Font, l'any 1886, i fundador d'Aliet SA

El senyor Benjamí Twose Finch (1858-1924), enginyer i emprenedor anglès, que s'establí a Rosselló des de 1877 com a director de fàbrica, i que des de llavors influirà en l'activitat industrial del canal de Pinyana i de la societat lleidatana

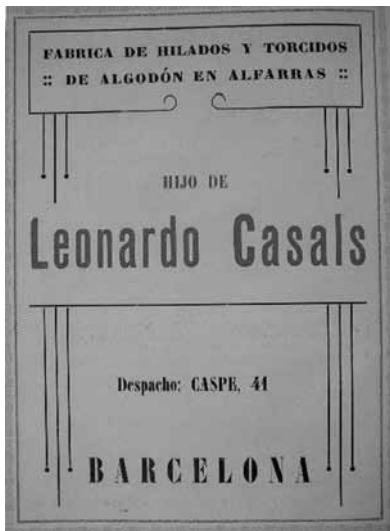

La senyora Maria Fontanet Gomà, de Rosselló, esposa de l'emprenedor Benjamí Twose, vers la primera dècada del 1900

El senyor Josep M. Marcet i la seva esposa, Mercedes Reñé de Quiroga, propietaris de la colònia tèxtil d'Alcanís (Rosselló), amb els seus fills, un dia de platja dels anys 1930

El senyor Llorenç Mata Pons (1847-1911), industrial d'origen barceloní comprador l'any 1910 de la colònia tèxtil Serra y Compañía, d'Alguaire, dedicada a la fabricació de filats i teixits

Publicitat de Filatures Casals d'Andaní (Alfarràs), on comprovem la seva vinculació amb altres indústries de la Catalunya oriental, l'any 1924

Filadora en la cadena de producció de les Filtaures Casals d'Andaní (Alfarràs)

Pàgina corresponent a un anunci de les empreses *L. Mata y Pons*, a Alguaire i altres indrets de Catalunya, el 1924

El Guillermo i el Josepet de la Narcisa, a la colònia d'Alcanís, els anys 1940

Nens jugant al carrer del Davant, a la colònia d'Alcanís, a Rosselló, el 1963

Escola de la colònia d'Alcanís, Rosselló, els anys 1960

Funeral per la mort d'un albat a la colònia de la Mata de Pinyana

Infants amb la germana Digna a l'escola de la Mata de Pinyana, els anys 1960

Treballadores de la fàbrica Mata y Pons d'Alguaire a l'hora del descans per anar a esmorzar, vers els anys 1970

Partit de futbol al camp de l'equip de la Mata de Pinyana (Alguaire), els anys 1950

Treballadora descansant
al salt d'aigua de la
fàbrica Mata y Pons,
d'Alguaire

Grup d'amics vestits
elegantment al
frontó de la colònia
d'Alcanís,
els anys 1920

Veïns a la Mata de Pinyana d'Alguaire, al costat d'un cotxe marca Seat 124

Altar del Corpus al carrer
d'Alcanís de Rosselló

Noies de la colònia d'Alcanís de
Rosselló durant els anys 1950

Processó del Corpus al carrer
del Davant d'Alcanís de
Rossello, els anys 1950

Felicitació del veïnat als nuvis
abans del casament, a Alcanís
(Rosselló), l'any 1975

Matar el "tocino" a Alcanís, un
protagonisme femení en els afers
de més responsabilitat de la diada

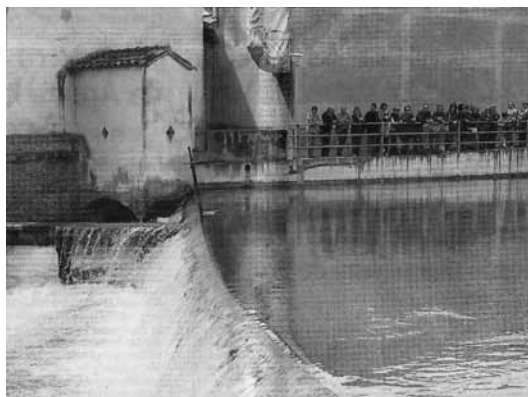
Visita a les instal·lacions de la colònia Mata de Pinyana del governador civil de Lleida, senyor Aparicio Calvo Rubio, als anys 1970

Vista en perspectiva d'una de les naus de la colònia de la Mata de Pinyana, a Alguaire, en motiu d'una visita del governador civil de Lleida

Grup de treballadores de Filatures Casals d'Andaní (Alfarràs)

Notícia al diari Segre dels treballadors/res reclamant sous després del tancament de la "fàbrica de dalt" d'Andaní (Alfarràs), el dia 7 d'abril de 2005

Arxius i fons consultats

Arxius i premsa

Ajuntament d'Alguaire
Ajuntament d'Almenar
Alier SA, Rosselló
Arxiu Municipal d'Alfarràs
Arxiu de la Junta de Sequiatge, Lleida
Arxiu Nacional de Catalunya (ANC): Fons Llinatge Desvalls
Arxiu Nacional de Catalunya (ANC): Fons Fuerzas Hidroelectricas del Segre SA.
Biblioteca Municipal Ramon Berenguer IV, d'Almenar.
Boletín Oficial del Estado (Diputació de Lleida)
Diari Segre
Diari La Mañana
Diario de Lérida
Institut d'Estudis Ilerdencs (IEI): Servei d'Audiovisuals, Fons Porta
Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.

Bibliografia

Bayer, J. (1906), *Memoria acerca de las deficiencias que se notan en la administración del agua del canal de Piñana*. Imp Benet, Lleida
Cabana Vancells, F. (1992-1994), *Fàbriques i empresaris*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
Casteràs, R. (1993), *Els fabricants, els comerciants, els botiguers i la formació de la Lleida del segle XX (1898-1923)*. Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida.
Català Codina, J. (2012), *La colònia d'Alcanís*. Pagès editors, Lleida
DDAA (2010), *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida*. Ed. Alfazeta, Lleida.
Forns i Bardají, J. (2007), *Economia i societat en els regs històrics occidentals Catalans: Almenar (Segrià) i la seva àrea, segles XIV-XIX*. Ajuntament d'Almenar. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
Jové Subirà, J. (1993), *Recull històric. Rosselló de Segrià*. Diputació de Lleida, Viles i ciutats.
Lérida y el Valle de Aran (1924).
Monyarch, J. (1999), "La Mata de Pinyana, 100 anys de colònia tèxtil", *Enginy*, nº 6.
Pleyan de Porta, J. (1889), *Diccionario geográfico de la provincia de Lérida*.
Sol, R., Torres, M. C. (1974), *Historia de un Canal (1147-1974)*. Artis Estudios Gráficos, Lleida.
Vicedo, E. (director) (2006), *Els canals de Pinyana i de Fontanet*. Pagès editors.

Agraïments

Leandro Andreu
Família Boira Jové
Antonia Bravo
Rosario Calvera
Maria J. Carrillo
Jordi Casanoves
Pere Espachs
Jaume Farreny
Maria R. Fernández
Dolors Hernández
Elvira Larrègula

Antonio Lirio
Maite Monné
Miquel Nogueras
Dolores Ocaña
Pepita Peraire
Ramon Peraire
Antoni Perea
Rosalia Piqué
Maria Fe Pujols
Domènec Rubinat
Consuelo Ruíz

Magda Serrando
Jaume Subirada
Josep Subirada
Eduard Trepàt Deltell
Olga Twose
Biblioteca Municipal
Josep Lladonosa i Pujol,
d'Alguaire
Família Codina Marcet
Fotogrup Alguaire
Arxius de les empreses i
institucions.

**Ajuntament
d'Alguaire**

Universitat de Lleida

AJUNTAMENT D'ALGUAIRE
PATRONAT MUNICIPAL
«JOSEP LLADONOSA I PUJOL»

**Josep
Lladonosa**